

ԼԵԶԿԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԲԱՌ-ՄԱՍՆԻԿՆԵՐԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՀԱՅԵՐԵՆՈՒՄ

ԶԱՐԻԿ ԱՂԱՋԱՆՅԱՆ

Լեզուներում քերականական իմաստների արտահայտման տարածված միջոցներից են բառ-մասնիկները, որոնք «ծառայում են» լեզվական տարբեր միավորների իմաստաքերականական զանազան հարաբերությունների արտահայտմանը, ինչպես նաև խոսքին անհատական-ոճական եղանակավորման զանազան երանգներ հաղորդելուն: Որպես բառաքերականական միավորներ՝ հակադրվում են լիմաստ բառերին, զուրկ են անվանողական արժեքից, չունեն իմաստային ընդհանրություն, և նրանց բառական-բառարանային նշանակությունը պայմանավորված է նախադասության մեջ կատարած գործառնությամբ: Այսպիսի՝ գործածությամբ նմանվում են բառափոխական թեքություններին, ձևայիններին, մասնիկներին և գտնվում են բառերի և մասնիկների մեջտեղում:

Բառ-մասնիկների ազատ ու անկաշկանդ, ճիշտ և տեղին գործածությունը վկայում է խոսքարվեստին կատարելապես տիրապետելու մասին:

Քանայի բառեր – բառ-մասնիկ, «բառիկ», թեքույթ, «դատարկ» և «լեցուն» բառեր, եղանակավորող բառ-մասնիկներ, համեմատության աստիճանի ցուցիչ, մի արգելական, սաստկացուցիչներ, մենագործառական և տարագործառական բառ-մասնիկներ, շարահյուսական կառույց:

Լեզուներում քերականական իմաստների արտահայտման տարածված միջոցներից են սպասարկու բառերը, որոնք լեզվագիտական տարբեր աղբյուրներում տարբեր եզրույթներով են անվանվում՝ «բառ-մասնիկ», «բառ-մասնիկ», «բառիկ», «սպասարկու բառ», «օժանդակ բառ», «ծնական բառ», «թերիմաստ բառ», «ծառայողական բառ», «կախյալ բառ», «քերականական բառ», «երկրորդական բառ», «բառ-գործիք», «դատարկ բառ» կամ «իմաստաբանական առումով դատարկ, շարահյուսական առումով «լեցուն» բառ» և այլն: Այսպիսի տարանվանաձևությունները պայմանավորված են ինչպես եզրութագործածողի անհատական մոտեցմամբ, այնպես էլ յուրաքանչյուր լեզվի քերականական ավանդույթով: Բառապաշարում առանձնացվող սպասարկու բառերը «ծառայում են» բառերի, բառակապակցությունների, նախադասությունների իմաստաքերականական զանազան հարաբերությունների արտահայտմանը, ինչպես նաև խոսքին անհատական-ոճական եղանակավորման զանազան երանգներ հաղորդելուն:

Որպես բառաքերականական միավորներ՝ հակադրվում են նյութական կամ լիիմաստ բառերին, զուրկ են անվանողական արժեքից, չունեն իմաստային ընդհանրականություն, և նրանց բառական-բառարանային նշանակությունը պայմանավորված է նախադասության մեջ կատարած գործառնությամբ: Այսինքն՝ նրանց ընդհանրությունը գործառնությանն է, քերականական: Այսպիսի գործառնությամբ նմանվում են բառափոխական թեքություններին, ձևայիններին, մասնիկներին, ծառայում են բառերի իմաստների, նախադասության մտքի լրացմանը և գտնվում են բառերի ու մասնիկների մեջտեղում: Սովորաբար այդպիսիք են համարվում հոդերը, նախդիրները, նախադրությունները, կապերը, շաղկապները և այլն: Ի տարբերություն լիակատար խոսքի մասերի՝ չունեն քերականական կարգեր և շարահյուսական կառույցներում սոսկ սպասարկու-ծառայողական գործառնությամբ են կատարում: Իսկ ի հակադրություն մասնիկների՝ բառային միավորներ են, թեպետև, որպես այդպիսին, արժևորվում են միայն շարահյուսական մակարդակում: Ուրեմն՝ բառ-մասնիկը բառ չէ, մասնիկ չէ:

Ըստ գործառնական ընդհանրության՝ առանձնացվում են սպասարկու բառերի մի քանի շարքեր, որոնց քանակը տարբեր լեզուներում տարբեր է, և որոնց իմաստա-բովանդակային նշանակությունը պայմանավորված է տվյալ լեզվի առանձնահատկություններով (մասնավորապես՝ տիպաբանական): Բնականաբար, այսպիսի բառամասնիկներով հարուստ են անջատական լեզուները. սրանցում կարևոր դեր ունեն երաժշտական շեշտը, հնչերանգը, բառերի շարադասությունը, բայց և սրանցում բառերը սովորաբար քերականական փոփոխությունների չեն ենթարկվում, խոսքի մասերի ձևաբանական տարբերակում չկա, իսկ վերլուծական բառաձևերում, իբրև քերականական իմաստների կրողներ, հանդես են գալիս օժանդակ բառերը, և այդպիսի բառաձևերի բաղադրիչները ձևավորվում են առանձին: Արդյունքում սպասարկու բառերը շարահյուսագործառնական առումով ծանրաբեռնվում են: Շատ դեպքերում սպասարկու բառերի գործառնությունը պայմանավորված է տվյալ լեզվի գործառնական տարբերակներով, ոճերով:

Դրանց տեսակային խմբերը տարբեր լեզուներում, նաև նույն լեզվի ներսում տարբեր են: Ռուսական ակադեմիական քերականագիտության մեջ (և ոչ միայն՝ ռուսական), Վ. Վինոգրադովի հետևողությամբ, խոսքի մասեր են միայն լիիմաստ բառերի բառաքերականական խմբերը, իսկ սպասարկու բառերը համարվում են խոսքի մասնիկներ: Հայ քերականագիտության մեջ Մ. Աբեղյանն է (նրա հետևողությամբ՝ շատերը) տարբերում **խոսքի մասեր** և **խոսքի մասնիկներ**: Նրան նախորդած քերականների ուսումնասիրություններում խոսքի մասերի դասակարգման գործառնական-շարահյուսական սկզբունքն արդեն ավել կամ պակաս չափով դրսևորվում էր, բայց հետևողա-

կանորեն որոշակիանում է նրա աշխատություններում: «Խոսքի մասնիկների նշանակությունը, - գրում է Լեզվաբանը,- ինչպես սովորաբար բառերի ձևական մասերի նշանակությունը, պարզ է լինում, երբ դրվում են խոսքի մեջ նյութական նշանակություն ունեցող բառերի կամ խոսքերի հետ: Դրանք իրենց նշանակությամբ լինում են՝ կապակցական բառեր կամ մասնիկներ (**թերևս, գուցե, հո, արդյոք, գոնե, գեթ, իբր թե, միթե, գրեթե, կարծես, կարծյոք, անշուշտ, հազիվ թե, հավանորեն** և այլն, որոնք որևէ կերպ եղանակավորում են խոսքը՝ դրվելով հաճախ բայերի կամ ուրիշ բառերի վրա), բացասական մասնիկները (**ոչ, չէ**), որոնցով կազմվում են բացասական խոսքեր, պատասխանական բառեր (**այո, ոչ**)¹:

Գ. Զահուկյանի գծագրած խոսքիմասային համակարգում (թվով՝ 14 խոսքի մաս) առանձին խոսքի մասեր են դիտված նաև ձևաբանական բառ-մասնիկները և եղանակական բառ-մասնիկները: Լեզվի քերականական կառուցվածքում ըստ իրենց կատարած դերի սրանք սովորաբար երկու մեծ խմբի են բաժանում: Այդպիսի բաժանում կատարել է նաև Լ. Խաչատրյանը՝ մատնանշելով յուրաքանչյուր խմբի կազմիչները²:

Շատ լեզուներում էլ կամ միևնույն լեզվի այլ քերականական աղբյուրներում սպասարկու բառերը խոսքիմասային տարբերակմամբ չեն առանձնանում, բայց մի դեպքում այսպիսիք համարվում են միայն նախդիրներն ու կապերը, մյուս դեպքում՝ նախդիրները, կապերը, բառ-մասնիկները, հոդերը, այլ դեպքերում այս շարքին հարում են նաև թվականները, այսպես կոչված՝ դերանվանական մակբայները, օժանդակ բայերը, իսկ ֆրանսերենի քերականական ավանդույթին համաձայն՝ նաև դերանունները (որոնք համատեղում են բառային և բառամասնիկային արժեքները) և այլն:

Բառ-մասնիկների՝ որպես լեզվական իրողությունների, քննահետազոտական դժվարություններն ու արժեքավորման տարբերությունները պայմանավորված են նաև անցյալ դարի լեզվաբանության (թե՛ հայերենյան և թե՛ ոչ հայերենյան) նկարագրական կամ գործառական-նկարագրական ուղղորդվածությամբ: Բնականաբար, այս հարցում ևս բացակայում էր համակարգային ուսումնասիրությունը, գրեթե ուշադրություն չէր դարձվում բառ-մասնիկների պատմափմաստաբանական աստիճանական զարգացմանը, նրանց իմաստարժեքային անցումներին, բառերի քերականացման-մասնիկացման գործընթացին: Ավելին՝ դրանց հետ կապված իմաստային, քերականական և գործառական տարատեսակ ու տարաբնույթ հարցերն էլ ավելի էին սրվում համալեզվական այլևայլ խնդիրների դեռևս վերջնականապես լուծված չլինելու

¹ Աբեղյան Մ., Երկեր, հ. 6, Երևան, 1974, էջ 110:

² Տե՛ս Խաչատրյան Լ., Լեզվաբանության ներածություն, Երևան, 2008, էջ 206:

պատճառով «**բառ, մասնիկ, բառ-մասնիկ** եռահակադրության ոչ հստակ սահմանափակումը, ձևաբանության և շարահյուսության սահմանների չտարբերակումը, **խոսքի մաս** և **նախադասության անդամ** տարբեր հասկացությունների շփոթումն ու նույնացումը և այլն»:

Մերօրյա հայերենում բառ-մասնիկների տեղի և դերի արժեքավորման անհրաժեշտությունը կա, հաղորդակցության գործընթացում (խոսքի մշակույթի հետ կապված) սրանց կարևորման խնդիրը կա: Այս ճանապարհին հիմնային են դառնում հետևյալ հարցերը՝ ա) քննության առարկայի գիտական և հնարավորինս ստույգ ճանաչումը. բ) դասակարգելու կամ դասդասելու տեսական չափանիշների որոշումը թե՛ լեզվական «իմաստային, ձևաբանական, շարահյուսական» և թե՛ խոսքի մշակութային (խոսքարվեստի) առումներով. գ) առանձնացված շարքերի ներքին յուրահատկությունների մանրակրկիտ ուսումնասիրությունը. դ) նրանց լեզվաոճական գործառության շրջանակների ընդգծումը:

Հայ լեզվաբանության մեջ հարցի քննության հետ կապված զգալի աշխատանք է կատարվել և կատարվում է «մասնավորապես **մի**-ի քննության առնչությամբ»: Բառ-մասնիկների խնդիրն այս կամ այն հարցի առնչությամբ անդրադարձել են Ա. Այտընյանը, Հր. Աճառյանը, Մ. Աբեղյանը, Ս. Աբրահամյանը, Հ. Պետրոսյանը, Վ. Քոսյանը, Գ. Զահուկյանը և այլք:

Բառ-մասնիկները կամ բառամասնիկները «Հայերենագիտական բառարանում» այսպե՛ս են սահմանված. «Բառերի մի մասի բառիմաստը հասկացական, նյութական իմաստ չունի. այս դեպքում բառը բովանդակության պլանում հարաբերակցություն է ստեղծում համարժեքության մեջ գտնվող որոշ մասնիկների հետ: Դրանք մեծ մասամբ օժանդակ, սպասարկու բառերն են, որոնք հայտնի են նաև **բառ-մասնիկներ** անունով: Մասնիկները բնականաբար նյութական իմաստ ունեցող բառերին հակադրվում են բառիմաստից զուրկ լինելով և կախյալ կիրառությամբ, իսկ օժանդակ բառերից զանազանվում են հիմնականում իրենց շարակարգային դրվածքով (մասնիկը գործառում է միայն բառաձևային ոլորտում)... Նախադասության ինքնուրույն անդամ չեն դառնում նաև սպասարկու՝ օժանդակ բառերը, որոնք հիմնականում գործառում են իբրև քերականական արտահայտության միջոց»³: «Լեզվաբանական բառարանում» դրանք բնորոշվում են հետևյալ կերպ. «Ոմանք այսպես են կոչում բառային այն միավորները, որոնք ձևական-հնչյունական կողմով և գործածության որոշ ինքնուրույնությամբ նման են նյութական խոսքի մասերին, իսկ իմաստով (ֆունկցիայով, կիրառությամբ) նման են մասնիկներին: Լեզվաբանական գրականության մեջ այս տերմինին զուգահեռ հանդիպում են **ձևա-**

³ Պետրոսյան Հ., Հայերենագիտական բառարան, Երևան, 1987, էջ 102:

կան բառ, օժանդակ բառ, սպասարկու բառ, չինարեն քերականության մեջ՝ **դատարկ բառ** տերմինները: Այսպիսիք են, օրինակ, անգլերենի, գերմաներենի հոդերը, ռուսերենի որոշ բառաձևեր, ընդհանրապես կապերն ու շաղկապները և այլն»⁴:

Այն, որ սրանք նախադասության ինքնուրույն անդամ չեն դառնում, օրինաչափ է ընդհանրապես լեզուների համար, սակայն այն տեսակետը, որ նախադասությունից դուրս են, կարծում ենք, անհետևողական է. չպետք է ժխտել տեսանելին. հենց միայն մակերեսային կառուցվածքային առումով նրանք նախադասության կազմում են, նախադասության կազմիչներ են (նախադասության ակտուալ անդամահատման տեսակետից), իսկ խորքային կառուցվածքային առումով հաղորդակցական որոշակի արժեք ունեն, սուբյեկտիվ վերաբերմունքի դրսևորման արտահայտիչներ են...

Սպասարկու բառ-մասնիկների տարատեսակությունը մի կողմ դնելով՝ կարելի է առանձնացնել նրանց բնորոշ հնչաբանական, բառակազմական, ձևաբանական և շարահյուսական-գործառական մի շարք առանձնահատկություններ: Հնչաբանական առումով, որպես կանոն, առավելապես շեշտազուրկ են (լեզվի տրամաբանությունն էլ է թելադրում, որ դրանք շեշտակիոր չպիտի լինեն). կան բացառություններ՝ կոչական բառ-մասնիկները (սրանք կոչականի շեշտն են կրում), **մի՛** արգելականը, որոշ սաստկացուցիչներ... Բառակազմորեն չեն փոխվում, չեն ածանցվում: Ձևաբանական տեսակետից չունեն նյութական իմաստ, սովորաբար զուրկ են քերականական կարգերից և չեն թեքվում: Շարահյուսական մակարդակում նախադասության ինքնուրույն անդամ չեն դառնում. վերաբերում են կա՛մ առանձին բառի, կա՛մ բառակապակցության, կա՛մ ամբողջ նախադասության: Շարահյուսությամբ առավելապես կայուն են. ազատ շարահյուսություն ունի, օրինակ, հարկադրականի **պետք է (պիտի)** եղանակիչ բառ-մասնիկը: Գործառական առումով կարող են սահմանափակումներ ունենալ, բայց և՛ չունենալ: Օրինակ՝ **մի՛** արգելականը այդպիսին է միայն հրամայական եղանակի դրական ձևերի կողքին, **ավելի** ցուցիչ-բառ-մասնիկը՝ ածականի կազմում, **մի** անորոշ հոդը՝ գոյական անվան կազմում, **թող**-ը և **արի**-ն ուղեկցում են միայն բայերին. սրանք մենագործառական են: Իսկ **անգամ**, **իսկ**, **հենց**, **միայն** և այլ բառ-մասնիկները կարող են ուղեկցել բառակապակցության և նախադասության բոլոր անդամներին՝ անկախ խոսքիմասային պատկանելությունից. սրանք տարագործառական են:

Ծագումնաբանական առումով շատ սպասարկու բառեր, որ քերականական իմաստների ձևավորման արտահայտիչներ են, գտնվում են քերական-

⁴ Պետրոսյան Հ., Գալստյան Ս., Ղարաբյուլյան Թ., Լեզվաբանական բառարան, Երևան, 1975, էջ 85:

նացման տարբեր աստիճաններում, շատերը դեռևս պահպանում են իրենց կապը սերող լիմաստ բառերի հետ, այսինքն՝ գտնվում են բառից բառ-մասնիկի (քերականության, մասնիկի) վերածման ճանապարհին: Բնականաբար այս դեպքում առկա են տարբերակային ձևեր (հայերենում, օրինակ, **թո՛ղ** և **թող**, **ե՛կ** և **եկ** և այլն)... Ընդհանրապես լեզվաբանական աղբյուրներում օրինաչափ է համարվում բառ-մասնիկների իմաստաբանական արժեքի երկփեղկումը, սակայն չկա մայր կամ հիմք խոսքի մասի և բառ-մասնիկի հստակ սահմանազատում, չկան իմաստաարժեքի մասնական ընդհանուր օրինաչափություններ:

Հաճախականության առումով հետաքրքիր իրողություն է դրսևորվում. քանակապես շատ ու շատ անգամ զիջում են լիարժեք բառերին, ըստ էության ներկայացնում են գրեթե փակ շղթա, սակայն գործառական ակտիվություն են ցուցաբերում: Օրինակ՝ վիճակագրական այսպիսի հաշվում է կատարվել. 20 000 բառից բաղկացած ֆրանսերեն տեքստում 12 սպասարկու բառեր (հողեր և նախդիրներ) հանդիպում են 8 000 անգամ և կազմում են տեքստի բառային միավորների 40 տոկոսը⁵: Լեզվաքննական վիճակագրական տվյալներից ելնելով են նաև ենթադրում, որ համեմատաբար երիտասարդ լեզուներում դրանք ավելի քիչ են, քան հնավանդ ու հնագիշ լեզուներում:

Բառ-մասնիկները կազմի գոյաբանական կարգի սուբյեկտիվ դրսևորումներն են, չձևափոխվելով հատկանշվող սպասարկու բառերի մի շարք, որի կազմիչներից յուրաքանչյուրը գործածվում է որպես առանձին քերականական կարգերի, քերականական իմաստների արտահայտման ձև, հանդես է գալիս կա՛մ վերլուծական բառի կազմում (**մի երկու...**), կա՛մ կցվում է նրան (**միայն դու...**): Առաջացման նախապայմաններ են դառնում շեշտակորույս լինելը, նյութական իմաստի վերացարկումը կամ մթագնումը, եղանակավորող կամ կամաբերական իմաստի ձեռք բերումը, դիմային ընդհանրությունը, բառագործածական միջավայրը (հաղորդակցական իրավիճակը), լեզվակրի անհատական մոտեցումը, նրա սուբյեկտիվ վերաբերմունքի տարադրսևորումը և այլն:

Բառ-մասնիկները ձևաբանական տեսակետից սովորաբար լրացնում են այլ քերականական կարգերի արտահայտման միջոցների շարքը, առաջին հերթին՝ որոշյալության-անորոշության կարգը, սպասարկու բառերի մի մասը հանգույցի գործառույթ են կատարում բայերի համար, երրորդները եղանակավորման, ներգործման գործառույթն են ապահովում: Շարահյուսական մակարդակում դառնում են ասույթի իմացաբանական կողմի լրացուցիչներ, կամաբերական՝ սաստկացման, սահմանափակման, թեական, համաձայնության-անհամաձայնության, հաստատման-ժխտման, անհրաժեշտ լինելու կամ չլինե-

⁵ Հայերենի համար էլ կարելի է վիճակագրական այսպիսի հաշվում կատարել, սակայն այն կապված է մի շարք դժվարությունների հետ. արդի հայերենում անգամ որոշակիացված չէ որպես բառ-մասնիկներ հանդես եկող լեզվամիավորների շարքը...

լու, ամբողջի և մասի առանձնացման և անհատական այլ դրսևորումների արտահայտիչներ:

Ըստ էության բառ-մասնիկների դասդասումը տարբեր հիմունքներով է կատարվում.

Ա. Շարահյուսական-գործառական. ըստ լեզվաբանական տարբեր աղբյուրների՝ իմաստաբանական-շարահյուսական հիմունքով են առանձնացվում հարցական բառերը (**արդյոք, մի՞թե, չէ՞ որ**), բացականչական բառերը (**ափսո՛ւ, վա՛յ**), նաև՝ կոչական (**ո՛վ, ա՛, հե՛յ**), հաստատական (**այո**), ժխտական (**ոչ**), թարմատար (**այնպես որ, թե որ, թե ինչ, կարծես թե...**) կապական բառերը: Բառ-մասնիկների բազմազանությունն ու տարածվածությունը հիմնականում կանոնարկվում են նրանց շարահյուսական-գործառական առանձնահատկությունների հաշվառման սկզբունքով:

Բ. Իմաստաբանական-ձևաբանական. այս հիմունքով են առանձնացվում եղանակիչ բառ-մասնիկները (**պիտի, պետք է...**).

Գ. Արտասանական-շեշտադրական. սրանք սովորաբար անշեշտ բառեր են, հնչաբառի կազմում կարող են հաջորդել շեշտված բառին ու լինել վերջնահար (**հե՛նց որ**), կարող են և նախորդել շեշտված բառին ու լինել նախահար (**մի մարդ. մի-ն** շեշտելու դեպքում այն թվականական արժեք կունենա): Հաղորդակցական նպատակադրայնությունից ելնելով՝ կարող են և շեշտակիր լինել. շեշտակիր են հատկապես սաստկացուցիչ բառ-մասնիկները: Հր. Աճառյանը գրում է. «Նախադասության մեջ ամեն մի բառ նույն կարևորությունը չունի. կան բառեր, որոնք երկրորդական արժեք ունեն և ծառայում են մյուսների այսինչ կամ այնինչ դերը որոշելու, այսպես են հոդը, նախդիրները, անորոշ դերանունները, օժանդակ բայերը և այլն: Այս կարգի բառերը արտասանվում են շատ թույլ տոնով կամ տոնն իսպառ կորցնում են: Սա հոգեբանական մի շատ հասարակ երևույթ է: Տոնի կորուստով նրանք հարադրվում և միանում են այն բառին, որի իմաստի լրացմանն են ծառայում: Այս կարգի բառերը կոչվում են վերջահար, եթե կցվում են գլխավոր բառին՝ վերջից, և կամ նախահար, եթե կցվում են նրան սկզբից: Արևմտյան հայերենով **հաղ մը, մարդ մը** ձևերի մեջ **մը** վերջահար է, իսկ գրաբարյան **ի տան, ի տանէ...** նախահար են: Վերջահար և նախահար բառիկները գլխավոր բառի հետ միասին մի գաղափար են կազմում, արտասանության մեջ երևում են իբրև մի բառ, և լեզուների մեջ ընդունված ուղղագրական քմահաճույքն է միայն, որ ստիպում է գրել այդ բառերը մերթ միասին, մերթ անջատ... Հայերեն **մը** անորոշ հոդը, իբրև վերջահար, ԺԹ դարի սկզբում միասին էր գրվում (այսպես՝ **տղամը, ցամը, քիչմը**), իսկ այժմ գրվում է **տղայ մը, ցամ մը, քիչ մը**»⁶:

⁶ **Աճառյան Հ.**, Լիակատար քերականություն հայոց լեզվի..., հ. 6, Երևան, 1971, էջ 304-305:

Դ. Հաղորդակցական (խոսքի մշակութային). խոսքի մշակույթի, նրա հաղորդակցաներգոծողական (ազդուբանական) արժեքի նկատմամբ հետաքրքրության աշխուժացումը, գործառական շարահյուսության զարգացումը, տեքստաբանության ուսումնասիրության կարևորությունն է՛լ ավելի մեծացրին հետաքրքրությունը եղանակավորող մասնիկների (սաստկացուցիչ, սահմանափակման, հարցական և այլն) նկատմամբ: Մարդկային խոսքը, բացի անմիջական հաղորդակցական և իմացական կարիքները բավարարելուց, ծեռք է բերում գեղագիտական հաճույք պատճառելու և, սրա հետ կապված, ուժեղ ներգործելու գործառություն, որ երբեմն «իմացականը մղում է երկրորդ պլան»: Այսպիսի մասնիկների գործառական հիմնական առանձնահատկությունն այն է, որ հաղորդակցվողի գիտակցության մեջ տեղեկատվությանը զուգընթաց զգացմունքայնության լրացուցիչ երակներ են ներթելում, որով իրականացվում է խոսողի և խոսակցի հաղորդակցումը, ապահովվում խոսքային գործունեության երկկողմանիությունը: Օրինակ՝ «**Միայն նա վերադարձավ**» (այսինքն՝ **մնացածները չեն վերադարձել**), «Նա ինձ **անգամ** տասը դրամ չի տա» (այսինքն՝ **եթե ցանկանա, այդ փոքրիկ գումարը կարող է տալ**): Բառմասնիկով ասվածը կարող է վերաբերել ողջ նախադասությանը («**Անգամ** գիրք չի կարողանում ձեռքը վերցնել»), «**Միայն** դու ես խնդիրը ճիշտ լուծել»): Հ. Պետրոսյանն արևմտահայերենի մը հոդը այսպես է բնորոշում՝ նրա մեջ առկա է «ազդուբանական-էմֆատիկ, ոճաարտահայտչական ուժեղ նստվածք»...

Այսպիսով՝ լեզուներում քերականական իմաստների արտահայտման տարածված միջոցներից են բառ-մասնիկները, որոնք «ծառայում են» լեզվական տարբեր միավորների իմաստաքերականական զանազան հարաբերությունների արտահայտմանը, ինչպես նաև խոսքին անհատական-ոճական եղանակավորման զանազան երանգներ հաղորդելուն: Որպես բառաքերական միավորներ՝ հակադրվում են լիմաստ բառերին, զուրկ են անվանողական արժեքից, չունեն իմաստային ընդհանրություն, և նրանց բառական-բառարանային նշանակությունը պայմանավորված է նախադասության մեջ կատարած գործառությամբ: Այսպիսի՝ գործառությամբ նմանվում են բառափոխական թեքություններին, ձևայիններին, մասնիկներին և գտնվում են բառերի և մասնիկների մեջտեղում:

Բառ-մասնիկների ազատ ու անկաշկանդ, ճիշտ և տեղին գործառությունը վկայում է խոսքարվեստին կատարելապես տիրապետելու մասին:

СЛОВА-ЧАСТИЦЫ В СОВРЕМЕННОМ АРМЯНСКОМ ЯЗЫКЕ

ЗАРИК АГАДЖАНЫАН

Частицы или слова-частицы это разряд неизменяемых служебных слов, которые участвуют в выражении форм отдельных морфологических категорий и, входя в состав слова, либо присоединяясь к нему, передают коммуникативный статус высказывания. Они противопоставлены знаменательным словам как лексические и грамматические единицы. Как лексемы они лишены номинативных значений. Их лексическое значение абстрагировано от отношений, которые они выражают в предложении. Общность слов-частиц – функциональная, грамматическая, в этом отношении они приближаются к морфемам и находятся на грани словаря и грамматики. Они не имеют морфологических категорий и выполняют только служебные синтаксические функции в синтаксических конструкциях.

Ключевые слова – частица, аффикс, морфема, слово-частица, модальные слова-частицы, артикль, степени сравнения, запретительная частица, застывшие формы, частица принудительного наклонения, усилительные слова-частицы, синтаксические конструкции.

PARTICLES IN MODERN ARMENIAN

ZARIK AGHAJANYAN

Particles or word-particles are a class of unchangeable service words involved in expressing the forms of separate morphological categories, entering into the part of a word or joining it, transmitting the communicative status of the utterance. They are contrasted to meaningful words as lexical and grammatical units. As lexemes, they are deprived of nominative meanings. Their lexical meaning is abstracted from the attitudes that they express in the sentence. The generality of the word-particle is functional, grammatical, in this respect they come up to the morphemes and are on the verge of a dictionary and grammar. They do not have morphological categories and perform only service syntactic functions in the syntactic constructions.

Key words – particle, affix, morpheme, word-particle, modal particle-words, article, degrees of comparison, prohibitive particle, analytical method, frozen forms, a particle of forced inclination, amplifying word-particles, syntactic constructions.